

سنة ١٤٤٠ هـ

دانشگاه صنعتی اصفهان

دانشکده کشاورزی

ارزیابی نقش اجتماعی زنان روستایی شهرستان اصفهان و عوامل مؤثر بر آن

پایان نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی

پرستو داروئی

استاد راهنما

دکتر امیر مظفر امینی

دانشگاه صنعتی اصفهان
دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی خانم پرستو داروئی
تحت عنوان

ارزیابی نقش اجتماعی زنان روستایی شهرستان اصفهان و عوامل مؤثر بر آن

در تاریخ ۱۳۸۷/۶/۲۵ توسط کمیته تخصصی زیر مورد بررسی و تصویب نهایی قرار گرفت.

دکتر امیر مظفر امینی	۱- استاد راهنمای پایان نامه
دکتر علی زینل همدانی	۲- استاد مشاور پایان نامه
دکتر محمد مهدی مجیدی	۳- استاد داور
دکتر شمس الله ایوبی	۴- استاد داور
دکتر فرشید نوربخش	سرپرست تحصیلات تکمیلی

سپاس و قدردانی:

سپاس پروردگار عزوجل را که توفیق تحمل مشقتها و سختیهای تحصیل و تحقیق را عطا بخشید تا همراه طالبان دانش در این وادی ناهموار قدم بردارم. جا دارد از کلیه عزیزانی که برای به ثمر رسیدن این پژوهش مرا راهنمایی و تشویق نموده‌اند، تقدیر و تشکر کنم.

از خانواده عزیزم به پاس همه بزرگواری‌ها، حمایت‌ها و زحمات بی دریغی که نسبت به من داشته‌اند و همواره از محبت‌های بی دریغشان سیراب شده‌ام، خالصانه سپاس گذارم.

از استاد گرانقدر و معلم فرزانه‌ام جناب آقای دکتر امینی که در طی دوران تحصیل و تحقیق همانند پدری مهربان از لطف و عنایت وجودشان مرا بهره‌مند نمودند، نهایت سپاس و قدردانی را دارم.

از استاد گرامی، جناب آقای دکتر همدانی که از مشاوره ارزنده ایشان بهره برده‌ام، صمیمانه قدردانی می‌کنم.

از اساتید بزرگوار جناب آقای دکتر مجیدی و جناب آقای دکتر ایوبی که تقبل قرائت و مطالعه‌ی نهایی پایان‌نامه را فرمودند، کمال تشکر را دارم.

از اساتید محترم گروه جناب آقای دکتر میرمحمد صادقی و جناب آقای دکتر خاتون آبادی برای آنچه در محضرشان کسب نموده‌ام، قدردانی می‌نمایم.

از جناب آقای دکتر نوربخش سرپرست محترم تحصیلات تکمیلی به پاس کمک‌های بی دریغشان مراتب سپاس و تشکر خویش را ابراز می‌نمایم.

مرهون لطف، یاری و محبت‌های سرکار خانم مهندس سرایی کارشناس محترم گروه توسعه روستایی هستم و نهایت سپاس و تشکر را دارم.

یاد و خاطره‌ی دوستان خوبم را گرامی می‌دارم و همیشه به یاد لحظات شیرینی که در کنارشان داشته‌ام، خواهم بود.

پرستو داروئی

شهریور ۸۷

کلیه حقوق مادی مرتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوریهای ناشی از تحقیق موضوع این
پایان نامه (رساله) متعلق به دانشگاه صنعتی اصفهان است.

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم، همسر مهربانم و خواهران نازنینم

و

استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر امینی

و تقدیم به کسانی که اندیشه‌ها گسترانیدند و گلستان بنیان نهادند و تمام عزیزانی که

که از آنان آموختم و روشنگر راهم بودند.

و تقدیم به:

زنان روستایی که با چشمهای منتظر و دستهای پینه بسته
همواره در سکوت رنج می‌برند.

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
هشت	فهرست مطالب
یازده	فهرست جداول
چهارده	فهرست نمودارها
۱	چکیده

فصل اول: مقدمه

۲	۱-۱ معرفی موضوع
۳	۲-۱ اهمیت موضوع
۶	۳-۱ واژگان پژوهش
۷	۱-۳-۱ تعاریف عملیاتی پژوهش
۸	۴-۱ مشارکت اجتماعی زنان
۸	۱-۴-۱ ویژگی‌های مشارکت
۹	۱-۴-۲ معنای مشارکت اجتماعی
۱۰	۱-۴-۳ اهمیت مشارکت اجتماعی
۱۰	۱-۴-۴ مشارکت زنان
۱۲	۱-۴-۵ مشارکت زنان روستایی
۱۳	۵-۱ نظریه‌ها و دیدگاه‌های موانع مشارکت زنان
۱۳	۱-۵-۱ دیدگاه فونکسیونالیست‌ها
۱۳	۲-۵-۱ نظریه فمینیست‌های لیبرال
۱۴	۳-۵-۱ نظریه فمینیست‌های رادیکالی
۱۴	۴-۵-۱ نظریه فمینیسم‌های مارکسیستی
۱۵	۵-۵-۱ نظریه فمینیست‌های سوسیالیست
۱۵	۶-۵-۱ دیدگاه فمینیسم‌های اسلامی
۱۵	۷-۵-۱ نظریه‌ی نئوکلاسیک‌ها
۱۶	۸-۵-۱ تئوری‌های تجزیه شدن بازار کار
۱۶	۹-۵-۱ تئوری‌های جنسیتی
۱۷	۶-۱ نظریه‌های سیاستگذاری برای زنان
۱۷	۱-۶-۱ نظریه رفاه
۱۸	۲-۶-۱ نظریه برابری (عدالت)
۱۹	۳-۶-۱ نظریه فقرزدایی یا خودکفایی اقتصادی
۲۰	۴-۶-۱ نظریه کارایی
۲۰	۵-۶-۱ نظریه توانمندسازی

۲۴ ۷-۱ کاربرد نتایج پژوهش
۲۴ ۸-۱ محدودیت‌های پژوهش

فصل دوم: بررسی منابع

۲۶ ۱-۲ زن ایرانی در گذر زمان
۲۶ ۱-۱-۲ قبل از اسلام
۲۹ ۲-۱-۲ بعد از اسلام تا دوران معاصر
۳۳ ۳-۱-۲ دوران معاصر
۳۶ ۲-۲ پیشینه و چارچوب نظری پژوهش
۳۶ ۱-۲-۲ زنان و فعالیت‌های خانه (مدیریت منزل)
۳۸ ۲-۳-۱ زنان و فعالیت‌های اقتصادی
۴۰ ۳-۳-۱ زنان و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها
۴۱ ۴-۳-۱ عوامل فردی و خانوادگی مؤثر بر میزان مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌ها
۴۷ ۴-۳-۱ عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌ها

فصل سوم: مواد و روش‌ها

۵۳ ۱-۳ نوع و روش پژوهش
۵۵ ۲-۳ قلمرو جغرافیایی پژوهش
۵۶ ۳-۳ جامعه‌ی آماری
۵۶ ۴-۳ نمونه‌گیری
۵۷ ۵-۳ پیش‌آزمون
۵۸ ۶-۳ برآورد حجم نمونه
۵۹ ۷-۳ ابزار جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها
۶۱ ۸-۳ اهداف پژوهش
۶۱ ۹-۳ گمانه‌های پژوهش
۶۲ ۱۰-۳ روایی و پایایی ابزار سنجش
۶۲ ۱-۱۰-۳ پایایی (قابلیت اعتماد)
۶۳ ۲-۱۰-۳ روایی (اعتبار)
۶۶ ۱۱-۳ چارچوب مفهومی پژوهش
۶۶ ۱-۱۱-۳ شاخص‌سازی
۶۷ ۲-۱۱-۳ تعریف متغیرهای پژوهش
۷۲ ۱۲-۳ تحلیل آماری
۷۲ ۱-۱۲-۳ تحلیل یک متغیره
۷۲ ۲-۱۲-۳ تحلیل دو متغیره
۷۴ ۳-۱۲-۳ تحلیل چند متغیره

فصل چهارم: نتایج و بحث

۷۶ ۱-۴ معرفی ویژگی های جامعه آماری
۷۷ ۱-۴ ترکیب سنی پاسخگویان، همسر و والدین آنها
۷۹ ۱-۴ سطح تحصیلات
۸۱ ۱-۴ قدمت تأهل
۸۲ ۱-۴ وضعیت سرپرستی خانوار
۸۳ ۱-۴ بررسی تعداد فرزندان
۸۴ ۱-۴ وضعیت اشتغال
۸۷ ۱-۴ بررسی میزان مشارکت در کلاس ها
۹۱ ۱-۴ میزان استفاده از رسانه ها
۹۴ ۱-۴ شرکت در تشکل ها
۹۷ ۱-۴ مالکیت بر منابع و عوامل تولید
۹۸ ۱-۴ میزان استفاده از اعتبارات مالی
۹۹ ۲-۴ بررسی میزان انجام فعالیت های مختلف زنان مورد مطالعه
۹۹ ۲-۴ بررسی انجام فعالیت های خانه (مدیریت منزل)
۱۰۶ ۲-۴ بررسی انجام فعالیت های اقتصادی
۱۱۰ ۲-۴ بررسی انجام فعالیت های اجتماعی
۱۱۵ ۳-۴ بررسی میزان حضور در تصمیم گیری ها و مشارکت ها
۱۲۰ ۴-۴ آزمون گمانه های پژوهش
۱۴۷ ۴-۵ تحلیل مسیر

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

۱۵۶ ۱-۵ نتیجه گیری
۱۵۶ ۱-۵ میزان نقش اجتماعی
۱۵۷ ۱-۵ میزان انجام فعالیت های مختلف
۱۵۹ ۱-۵ عوامل مؤثر بر نقش اجتماعی
۱۶۲ ۲-۵ پیشنهادها
۱۶۴ مراجع
۱۷۴ چکیده انگلیسی

فهرست جداول

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۵۵	جدول ۱-۳ شهرستان اصفهان را به تفکیک بخش و دهستان.....
۵۷	جدول ۲-۳ بخش ها و دهستان‌های منتخب برای نمونه‌گیری.....
۶۰	جدول ۳-۳ توزیع حجم نمونه در مناطق منتخب برای نمونه‌گیری.....
۶۵	جدول ۴-۳ میزان پایایی و روایی بکاررفته در بخش بررسی میزان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های پژوهش.....
۶۵	جدول ۵-۳ میزان پایایی و روایی بکاررفته در بخش بررسی میزان حضور زنان در فعالیت‌های مختلف.....
۷۰	جدول ۶-۳ تبیین چارچوب نظری پژوهش.....
۷۷	جدول ۱-۴ توزیع سنی زنان روستایی مورد مطالعه.....
۷۸	جدول ۲-۴ توزیع فراوانی سن همسران، پدران و مادران.....
۷۹	جدول ۳-۴ توزیع فراوانی سطح تحصیلات زنان، همسران، پدران و مادران.....
۸۱	جدول ۴-۴ توزیع فراوانی قدمت تأهل زنان روستایی مورد مطالعه.....
۸۲	جدول ۵-۴ توزیع فراوانی وضعیت سرپرستی خانوار.....
۸۳	جدول ۶-۴ توزیع فراوانی تعداد فرزندان زنان روستایی مورد مطالعه.....
۸۳	جدول ۷-۴ توزیع فراوانی تعداد فرزندان دختر و پسر زنان روستایی مورد مطالعه.....
۸۵	جدول ۸-۴ وضعیت اشتغال زنان مورد مطالعه و مادران‌شان.....
۸۵	جدول ۹-۴ وضعیت اشتغال زنان مورد مطالعه بر انجام فعالیت‌های اقتصادی.....
۸۶	جدول ۱۰-۴ وضعیت اشتغال همسران و پدران زنان مورد مطالعه.....
۸۷	جدول ۱۱-۴ میزان شرکت پاسخ‌گویان در کلاس‌های آموزشی بهداشت خانواده، تنظیم خانواده و صنایع دستی و گارگاهی.....
۸۸	جدول ۱۲-۴ میزان شرکت در کلاس‌های آموزشی ترویج کشاورزی، تبدیل مواد غذایی و سایر موارد.....
۹۰	جدول ۱۳-۴ میزان مشارکت زنان در برگزاری کلاس‌های آموزشی بهداشت خانواده، تنظیم خانواده و صنایع دستی و گارگاهی.....
۹۰	جدول ۱۴-۴ میزان مشارکت زنان در برگزاری کلاس‌های ترویج کشاورزی، تبدیل مواد غذایی و سایر موارد.....
۹۲	جدول ۱۵-۴ بررسی میزان علاقه‌مندی، دسترسی و میزان استفاده از روزنامه، مجله و کتاب توسط پاسخ‌گویان.....
۹۲	جدول ۱۶-۴ بررسی میزان علاقه‌مندی، دسترسی و میزان استفاده از رادیو و تلویزیون توسط پاسخ‌گویان.....
۹۳	جدول ۱۷-۴ بررسی میزان علاقه‌مندی، دسترسی و میزان استفاده از کامپیوتر و اینترنت توسط پاسخ‌گویان.....
۹۴	جدول ۱۸-۴ بررسی میزان شرکت پاسخ‌گویان در فعالیت‌های انجمن اسلامی و نهادهای بسیج.....
۹۵	جدول ۱۹-۴ بررسی میزان شرکت پاسخ‌گویان در فعالیت‌های گروه‌های صنفی و گروه‌های خیریه.....
۹۶	جدول ۲۰-۴ بررسی میزان دسترسی پاسخ‌گویان به فعالیت‌های انجمن اسلامی و نهادهای بسیج.....
۹۶	جدول ۲۱-۴ بررسی میزان دسترسی پاسخ‌گویان به فعالیت‌های گروه‌های صنفی و گروه‌های خیریه.....
۹۷	جدول ۲۲-۴ بررسی وضعیت مالکیت زنان مورد مطالعه و همسران‌شان بر عوامل و منابع تولید.....
۹۸	جدول ۲۳-۴ توزیع فراوانی استفاده از اعتبارات مالی.....

جدول ۴-۲۴	چگونگی ساخت شاخص تغذیه و معاش خانواده.....	۹۹
جدول ۴-۲۵	چگونگی ساخت شاخص خرید.....	۱۰۰
جدول ۴-۲۶	چگونگی ساخت شاخص امور اقتصادی و تولیدی خانواده.....	۱۰۰
جدول ۴-۲۷	چگونگی ساخت شاخص امور بهداشتی خانواده.....	۱۰۰
جدول ۴-۲۸	چگونگی ساخت شاخص امور مربوط به فرزندان در دوران کودکی و نوجوانی.....	۱۰۱
جدول ۴-۲۹	چگونگی ساخت شاخص امور مربوط به فرزندان در دوران جوانی و بعد از آن.....	۱۰۱
جدول ۴-۳۰	بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در امور تغذیه و معاش و خرید خانواده.....	۱۰۲
جدول ۴-۳۱	بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در امور اقتصادی و تولیدی خانواده و امور بهداشتی.....	۱۰۳
جدول ۴-۳۲	بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در امور مربوط به فرزندان در دوره‌های مختلف زندگی ...	۱۰۴
جدول ۴-۳۳	چگونگی ساخت مفهوم میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های خانه (مدیریت منزل).....	۱۰۵
جدول ۴-۳۴	بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های خانه (مدیریت منزل).....	۱۰۵
جدول ۴-۳۵	چگونگی ساخت مفهوم میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های اقتصادی.....	۱۰۶
جدول ۴-۳۶	بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های کشاورزی و قالی‌بافی.....	۱۰۷
جدول ۴-۳۷	بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های تولید برای مصرف خانگی و فعالیت‌های دوزندگی.....	۱۰۸
جدول ۴-۳۸	بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های بهورزی و سایر حرفه‌ها.....	۱۰۸
جدول ۴-۳۹	بررسی میزان مشارکت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های اقتصادی.....	۱۰۹
جدول ۴-۴۰	چگونگی ساخت مفهوم میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های اجتماعی.....	۱۱۰
جدول ۴-۴۱	بررسی میزان شرکت زنان مورد مطالعه در جلسات اولیاء و مربیان و اجتماعات.....	۱۱۱
جدول ۴-۴۲	بررسی میزان شرکت زنان مورد مطالعه در قرض الحسنه و تعاونی روستا.....	۱۱۲
جدول ۴-۴۳	بررسی میزان شرکت زنان در مراسم مذهبی، رفتن به زیارت و سیاحت و رفت و آمد با اقوام.....	۱۱۳
جدول ۴-۴۴	بررسی میزان شرکت زنان مورد مطالعه در امور خیریه، شرکت در انتخابات شورای روستا و انتخابات سراسری.....	۱۱۳
جدول ۴-۴۵	بررسی میزان مشارکت زنان مورد مطالعه در فعالیت‌های اجتماعی.....	۱۱۴
جدول ۴-۴۶	چگونگی ساخت شاخص میزان مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی خانواده.....	۱۱۵
جدول ۴-۴۷	چگونگی ساخت شاخص میزان مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی.....	۱۱۶
جدول ۴-۴۸	چگونگی ساخت معرف میزان مشارکت زنان در کلاس‌های آموزشی مختلف.....	۱۱۶
جدول ۴-۴۹	چگونگی ساخت معرف میزان استفاده زنان از رسانه‌های گروهی.....	۱۱۷
جدول ۴-۵۰	چگونگی ساخت معرف میزان مشارکت زنان در تشکل‌های اجتماعی.....	۱۱۷
جدول ۴-۵۱	بررسی میزان حضور زنان مورد مطالعه در تصمیم‌گیری‌ها و مشارکت‌های اقتصادی و اجتماعی.....	۱۱۸
جدول ۴-۵۲	بررسی میزان حضور زنان مورد مطالعه در تصمیم‌گیری‌ها و مشارکت‌ها در بعد کلی.....	۱۱۹
جدول ۴-۵۳	آزمون تی تک نمونه‌ای برای مشخص نمودن سطح میانگین‌های میزان حضور در تصمیم‌گیری‌ها و مشارکت‌ها در ابعاد مختلف.....	۱۲۰
جدول ۴-۵۴	آزمون تی تک نمونه‌ای برای مشخص نمودن سطح میانگین میزان حضور در فعالیت‌های خانه و شاخص‌های آن.....	۱۲۱

- جدول ۴-۵۵ بررسی رابطه حضور زنان در فعالیتهای خانه با میزان مشارکت آنها در تصمیم گیریها ۱۲۲
- جدول ۴-۵۶ بررسی رابطه شاخصهای فعالیتهای خانه با میزان مشارکت در تصمیم گیریها ۱۲۳
- جدول ۴-۵۷ آزمون تی تک نمونه ای برای مشخص نمودن سطح میانگین حضور در فعالیتهای اقتصادی
..... ۱۲۴
- جدول ۴-۵۸ بررسی رابطه حضور زنان در فعالیتهای اقتصادی با میزان مشارکت در تصمیم گیریها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون ۱۲۵
- جدول ۴-۵۹ آزمون تی تک نمونه ای برای مشخص نمودن سطح میانگین میزان حضور در فعالیتهای اجتماعی و شاخصهای سازنده آن ۱۲۶
- جدول ۴-۶۰ بررسی رابطه حضور زنان در فعالیتهای اجتماعی با میزان مشارکت آنها در تصمیم گیریها .. ۱۲۷
- جدول ۴-۶۱ بررسی رابطه شاخصهای فعالیتهای اجتماعی با میزان مشارکت در تصمیم گیریها ۱۲۸
- جدول ۴-۶۲ بررسی رابطه سن، قدمت تأهل و تعداد فرزندان با میزان مشارکت در تصمیم گیریها ۱۲۹
- جدول ۴-۶۳ بررسی رابطه سطح تحصیلات زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۱
- جدول ۴-۶۴ بررسی رابطه شغل زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۲
- جدول ۴-۶۵ بررسی رابطه سطح تحصیلات همسران زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۳
- جدول ۴-۶۶ بررسی رابطه شغل همسران زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۴
- جدول ۴-۶۷ بررسی رابطه سطح تحصیلات پدران زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۵
- جدول ۴-۶۸ بررسی رابطه شغل پدران زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۶
- جدول ۴-۶۹ بررسی رابطه سطح تحصیلات مادران زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۷
- جدول ۴-۷۰ بررسی رابطه شغل مادران زنان مورد مطالعه با نقش اجتماعی آنها ۱۳۸
- جدول ۴-۷۱ چگونگی ساخت شاخص مالکیت بر عوامل تولید ۱۳۹
- جدول ۴-۷۲ بررسی میزان مالکیت زنان بر عوامل تولید ۱۳۹
- جدول ۴-۷۳ بررسی رابطه مالکیت یا عدم مالکیت زنان بر منابع و عوامل تولید با میزان نقش اجتماعی آنها. ۱۴۰
- جدول ۴-۷۴ بررسی رابطه تعداد دفعات استفاده زنان از اعتبارات مالی و نقش اجتماعی آنها ۱۴۱
- جدول ۴-۷۵ چگونگی ساخت شاخص دسترسی به رسانه های گروهی ۱۴۲
- جدول ۴-۷۶ بررسی میزان دسترسی زنان به رسانه های گروهی ۱۴۲
- جدول ۴-۷۷ بررسی رابطه دسترسی زنان به رسانه های گروهی و نقش اجتماعی آنها ۱۴۳
- جدول ۴-۷۸ چگونگی ساخت شاخص دسترسی به تشکلهای اجتماعی ۱۴۴
- جدول ۴-۷۹ بررسی میزان دسترسی زنان به تشکلهای اجتماعی ۱۴۴
- جدول ۴-۸۰ بررسی رابطه دسترسی زنان به تشکلهای اجتماعی و میزان نقش اجتماعی آنها ۱۴۵
- جدول ۴-۸۱ نمایش رابطه متغیرهای مورد نظر پژوهش با میزان نقش اجتماعی پاسخگویان ۱۴۶
- جدول ۴-۸۲ رگرسیون چند متغیره برای شناسایی عوامل مؤثر بر نقش اجتماعی زنان روستایی ۱۴۷
- جدول ۴-۸۳ رگرسیون چند متغیره برای شناسایی عوامل مؤثر بر قدمت تأهل، تعداد فرزندان، دسترسی به رسانه و مالکیت بر عوامل تولید ۱۴۹
- جدول ۴-۸۴ تبیین اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر میزان نقش اجتماعی ۱۵۰

فهرست نمودارها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۷۷	نمودار ۴-۱ توزیع فراوانی سن جامعه‌ی آماری.....
۷۸	نمودار ۴-۲ توزیع فراوانی سن همسران، پدران و مادران.....
۸۰	نمودار ۴-۳ توزیع فراوانی سطح تحصیلات زنان مورد مطالعه و همسران‌شان.....
۸۱	نمودار ۴-۴ توزیع فراوانی سطح تحصیلات پدر و مادر زنان مورد مطالعه.....
۸۲	نمودار ۴-۵ توزیع فراوانی قدمت تأهل زنان مورد مطالعه.....
۸۲	نمودار ۴-۶ توزیع فراوانی وضعیت سرپرستی خانوار.....
۸۴	نمودار ۴-۷ توزیع فراوانی تعداد فرزندان دختر و پسر زنان روستایی مورد مطالعه.....
۸۵	نمودار ۴-۸ بررسی وضعیت اشتغال زنان بر اساس فعالیت‌های اقتصادی و معرفی خود آن‌ها.....
۸۹	نمودار ۴-۹ میزان شرکت پاسخ‌گویان در کلاس‌های آموزشی.....
۹۱	نمودار ۴-۱۰ میزان مشارکت پاسخ‌گویان در برگزاری کلاس‌های آموزشی.....
۹۴	نمودار ۴-۱۱ میزان استفاده پاسخ‌گویان از رسانه‌های گروهی مختلف.....
۹۷	نمودار ۴-۱۲ بررسی میزان فعالیت زنان مورد مطالعه در تشکلهای مختلف.....
۹۸	نمودار ۴-۱۳ بررسی وضعیت مالکیت زنان مورد مطالعه و همسران‌شان بر عوامل و منابع تولید.....
۹۸	نمودار ۴-۱۴ توزیع فراوانی استفاده از اعتبارات مالی.....
۱۱۵	نمودار ۴-۱۵ بررسی میزان شرکت زنان روستایی مورد مطالعه در فعالیت‌های خانه، اقتصادی و اجتماعی.....
۱۱۹	نمودار ۴-۱۶ میزان حضور زنان در سطوح مختلف تصمیم‌گیری و مشارکت در هر یک از ابعاد مورد بررسی..
۱۵۱	نمودار ۴-۱۷ دیاگرام مسیر برای نمایش روابط متغیرهای مستقل بر متغیروابسته‌ی میزان نقش اجتماعی زنان روستایی.....
۱۵۲	نمودار ۴-۱۸ دیاگرام مسیر برای نمایش روابط متغیرهای مستقل بر متغیروابسته‌ی قدمت دوره‌ی تأهل.....
۱۵۲	نمودار ۴-۱۹ دیاگرام مسیر برای نمایش روابط متغیرهای مستقل بر متغیروابسته‌ی تعداد فرزندان.....
۱۵۳	نمودار ۴-۲۰ دیاگرام مسیر برای نمایش روابط متغیرهای مستقل بر متغیروابسته‌ی دسترسی به رسانه‌های گروهی.....
۱۵۳	نمودار ۴-۲۱ دیاگرام مسیر برای نمایش روابط متغیرهای مستقل بر متغیروابسته‌ی مالکیت عوامل تولید.....
۱۵۴	نمودار ۴-۲۲ دیاگرام مسیر برای نمایش روابط متغیرهای مستقل بر متغیروابسته‌ی میزان نقش اجتماعی زنان روستایی.....

چکیده

یکی از ابعاد توسعه که در چند دهه‌ی اخیر توجه همگان را به خود معطوف داشته است، توسعه‌ی انسانی است که در آن، بر عنصر انسان به عنوان کلیدی برای مشارکت مردمی تکیه می‌شود. با توجه به این موضوع، نقش زنان، که نیمی از نیروی انسانی هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند و باید سهم مادی و معنوی برابر با نقش‌شان در برنامه‌های توسعه داشته باشند، بیش از پیش مشهود می‌گردد. به خصوص زنان روستایی که به عنوان عناصری نامرئی و نامشهود در اقتصاد روستایی، بخش عظیمی از نیروی انسانی این بخش را در سطح جهان و ایران تشکیل می‌دهند. اما متأسفانه به جهت شرایط اجتماعی حاکم بر اغلب این جوامع، زنان کم‌تر از نقش اجتماعی مناسب برخوردار بوده، به شکلی که حتی از هرگونه مداخله در تصمیم‌گیری‌ها نیز با وجود ارزش اجتماعی و اقتصادی غیرقابل انکارشان، محروم می‌باشند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش اجتماعی زنان روستایی و ارزیابی عوامل مؤثر بر آن، در ۳۲ روستای شهرستان اصفهان انجام گرفته است. پس از طراحی پرسشنامه و طی یک مطالعه‌ی مقدماتی، حجم نمونه‌ی ۱۵۵ نفر برآورد شد. سپس، متغیرهای مستقل و وابسته‌ی پژوهش و پایایی و روایی آن‌ها به ارزیابی گذارده شد و کاملاً مورد تأیید قرار گرفت. تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از جداول توافقی، آزمون کای‌دو، ضریب همبستگی پیرسون، آزمون تی تک نمونه‌ای، تحلیل عاملی و رگرسیون صورت گرفت. نتایج نشان داد که میزان نقش اجتماعی زنان روستایی و میزان مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها هم در شکل کلی و هم در ابعاد اقتصادی و اجتماعی، در سطح پایینی قرار دارد. نتایج هم‌چنین مؤید این است که میزان فعالیت‌های خانه‌داری زنان و فعالیت‌های اقتصادی آنان، در سطح متوسط و میزان فعالیت‌های اجتماعی‌شان در سطح کم قرار دارد. طبق یافته‌ها، بین میزان دو فعالیت خانه‌داری و اجتماعی زنان با نقش اجتماعی آنان رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد، ولیکن میزان انجام فعالیت‌های اقتصادی زنان روستایی بر میزان نقش اجتماعی‌شان تأثیری ندارد. سن، قدمت دوره‌ی تأهل و تعداد فرزندان، نوع شغل زنان و همسرانشان و نیز سطح تحصیلات آن‌ها و پدر و مادرشان، از جمله عوامل فردی و خانوادگی تأثیرگذار بر روی نقش اجتماعی هستند. هم‌چنین دسترسی زنان به رسانه‌های گروهی و دسترسی آنان به تشکلهای اجتماعی از عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر نقش اجتماعی آن‌هاست. ولیکن بین نوع شغل پدر و مادر و تحصیلات همسران زنان و نیز مالکیت زنان بر عوامل تولید و استفاده از اعتبارات مالی با نقش اجتماعی آنان رابطه‌ی معنی‌داری مشاهده نشد. هم‌چنین در جریان تحلیل مسیر مشخص گردید که متغیر تحصیلات فرد بیش‌ترین تأثیر مثبت را بر نقش اجتماعی داشته و متغیر سن دارای بیش‌ترین تأثیر منفی بر نقش اجتماعی زنان روستایی بوده است.

فصل اول

مقدمه

«در اجتماعات روستایی قسمت اعظم ترقیات اقتصادی به دست زنان اتفاق افتاده نه مردان، در آن هنگام که قرن‌های متمادی مردان دائماً به طریقه‌های کهن خود به شکار اشتغال داشتند، زن در اطراف خیمه‌ها زراعت را ترقی می‌داده و هزاران هنر خانگی ایجاد می‌کرد که هر یک روزی پایه صنعت بسیار مهمی شده است.»

ویل دورانت

۱-۱ معرفی موضوع:

پژوهش‌های اجتماعی اکنون این معنا را اثبات کرده‌اند که در کنار پس‌اندازها، ثروت‌ها و توان‌مندی‌های مالی یک جامعه، شالوده کارساز و مهم دیگر توسعه، منابع پویا و فعال انسانی هستند و نیز با عنایت به این که همواره و در تمام جوامع نیمی از این منابع انسانی و شالوده مهم توسعه را زنان تشکیل می‌داده و می‌دهند، بنابراین باید گفت که در هر توسعه‌ی سریع و ریشه‌ای اقتصادی - اجتماعی باید راه تبدیل قابلیت‌های زنان را به فعلیت هموار ساخت تا در راستای این آزادسازی توانایی‌های زنان از قیود عدید، امکان حیات فعال اجتماعی ایشان میسر گشته و زمینه مشارکت فعال آن‌ها در توسعه فراهم آید [۹۴].

نقش و جایگاه زنان در توسعه کشاورزی و روستایی کم و بیش بر همه روشن است، اما در عمل کم‌تر این نقش و جایگاه مورد توجه قرار گرفته و همچنان نگرش غالب، نگرش به زنان به عنوان ایفاکنندگان نقش‌های غیرکلیدی است.

زنان روستایی، تلاش‌گران خستگی‌ناپذیر و بی‌نشان عرصه تولیدند و سهم بسزایی در اقتصاد خانواده و کشور دارند، آیا تاکنون تلاش و زحمت این گروه به نحو شایسته مورد توجه قرار گرفته است؟

زنان روستایی همراه مردان کار می‌کنند و به دلیل انجام کارهای متعدد همه از آنان توقع دارند و هیچ‌وقت خستگی را از این افراد نمی‌پذیرند. اما این زنان نیز با مشکلاتی هم‌چون ازدواج ناموفق، ازدواج تحمیلی، ترک تحصیل و فراهم نشدن زمینه کار برای افراد تحصیل کرده روبرو هستند.

وجود سنت مردسالاری در روستاها و نگرش نامناسب به جایگاه زن باعث شده است که زنان و دختران در نوعی انزوای اجتماعی و فکری قرار گیرند. زن روستایی با وجود تلاش خستگی‌ناپذیر و کار در کنار مردان، متأسفانه اندوخته‌ای برای دوران پیری و از کار افتادگی ندارد [۶۲].

به همین جهت و با توجه به وضعیت کنونی جهان می‌توان گفت که توسعه پایدار در روستاهای ما زمانی امکان‌پذیر است که زن‌ها از وضعیت تحقیرآمیز خود با وجود کار و تلاش طاقت‌فرسا خارج شده و صاحب درآمد و مالک منابع مالی همراه با دخالت و مشارکت در امور و مسائل اجتماعی خود شوند. برای نشان دادن اهمیت موضوع باید خاطر نشان ساخت که مشارکت زنان همراه مردان در تمامی مسائل نشان‌پذیرش برابری ارزش انسانی همه‌ی آحاد جامعه می‌باشد که با هم در امور مختلف هم‌کاری نموده و از طریق آن دست به تحول می‌زنند و تغییراتی مثبت را به وجود می‌آورند که برای آینده‌ی کل جامعه می‌تواند مفید و مؤثر واقع شود [۶۱].

۱-۲ اهمیت موضوع:

توسعه یک مفهوم چند بعدی است که حکایت از "بهبود"، "ارتقاء" و "تعالی" نوع انسان و جامعه انسانی دارد [۱۱]. یکی از ابعاد توسعه، توسعه انسانی است که در چند دهه‌ی اخیر توجه همگان را به خود معطوف داشته است. در توسعه‌ی انسانی، بر عنصر انسان به عنوان کلیدی برای مشارکت مردمی تکیه می‌شود [۱۱۰]. تأکید صاحب نظران توسعه بر بعد انسانی آن در مقایسه با سایر جنبه‌هایش — به خصوص در برنامه‌های توسعه روستایی — از باور این گروه که دست‌یابی به توسعه پایدار را منوط به توسعه انسانی می‌دانند، ناشی می‌شود [۴]. در عین حال میزان بهره‌گیری منابع انسانی از فرصت‌های مناسب توسعه، همواره به عنوان یکی از پارامترهای اساسی توسعه انسانی مطرح است [۱۵]. بدین ترتیب با در نظر گرفتن انسان به عنوان نقطه شروع تغییر در نظریه‌های توسعه، خود به خود نقش زنان، که نیمی از واقعیت بوده و علی‌القاعده بایستی نیمی از نیروی فعال هر جامعه‌ای قلمداد شوند و سهم مادی و معنوی برابر با نقش‌شان در برنامه‌های توسعه داشته باشند، بیش از پیش مشهود می‌گردد، به خصوص زنان روستایی که علاوه بر نقش محول کلیدی خود که عمدتاً در چارچوب "اقتصاد خانه"

مورد توجه قرار می‌گیرد به عنوان عناصری نامرئی و نامشهود در اقتصاد روستایی، بخش عظیمی از نیروی انسانی این بخش را در سطح جهان و ایران تشکیل می‌دهند. اما متأسفانه به جهت شرایط اجتماعی حاکم بر این گونه جوامع، زنان کم‌تر از نقش اجتماعی مناسب برخوردارند، به نحوی که بعضاً حتی از هرگونه مداخله در تصمیم‌گیری‌ها محروم بوده [۱۱]، علی‌رغم ارزش اجتماعی و اقتصادی غیرقابل انکارشان، فعالیت آن‌ها کم‌تر تجلی اقتصادی و اجتماعی پیدا کرده است [۸]. در واقع می‌توان عنوان کرد که با وجود ارزش و اعتباری که کار و فعالیت اینان در خانوار و اقتصاد جامعه دارد، از نظر اجتماعی و یا اصولاً در مقاطع مختلف تصمیم‌گیری، نقشی مرتبط و هم‌سنگ با این فعالیت‌ها به آن‌ها محول نشده است و این قشر از مردم کشور از محروم‌ترین اقشار جامعه به شمار می‌روند [۱۱].

ظاهراً مدیران و برنامه‌ریزان در کشورهای در حال توسعه یا عقب‌نگه داشته شده، به زنان روستایی و نقش آن‌ها در فرایند تحول و توسعه جامعه روستایی چندان توجه یا اعتقادی نداشته، به نحوی که زنان در این کشورها، بیشتر عناصر حاشیه‌ای، غیرفعال و غیرمولد محسوب می‌شوند. بدیهی است که یک جامعه در صورت عقب‌ماندگی و واپسگرایی نیمی از جمعیت خود، نخواهد توانست فرایند توسعه را به آن شکل که علم تجویز می‌کند، ببیند. نبود آمار دقیق در زمینه شناخت نوع و میزان مشارکت زنان در روستاها و بی‌اهمیت دانستن نقش آن‌ها از سوی برنامه‌ریزان توسعه و نداشتن مهارت علمی در مطالعه وضعیت آن‌ها سبب شده است زنان پیوسته به عنوان عناصر وابسته به مردان به شمار آیند و هرگز از استقلال اجتماعی و اقتصادی برخوردار نباشند. کار زنان روستایی به علت دریافت نکردن دست‌مزد، حقیر، پست و نامنظم به شمار می‌آید و از مسیر طبیعی توسعه باز می‌ماند که این امر می‌تواند پیامدهای بسیار منفی و مخرب پیش‌بینی نشده‌ای برای کل ساختار جامعه داشته باشد [۷۴].

ارزش‌یابی دقیق از کار زن در خانواده سنتی روستایی امری دشوار به نظر می‌رسد. وضعیت زن در خانواده روستایی به گونه‌ای است که چندین کار را با هم انجام می‌دهند. زن در عین حال که خانه‌دار است و در نگاه‌داری و تعلیم و تربیت فرزندان وظیفه مهمی را بر عهده دارد، دارای نقش‌های تولیدی نیز است [۱۰۲]، به طوری که اکثر آن‌ها در فعالیتهای زراعی و دام‌داری مشارکت فعال دارند. هم‌چنین در اغلب نقاط ایران، زنان مطابق با سنت‌های جامعه خود، به کارهای هنری و دستی می‌پردازند. دوختن لباس و بافتن پوشاک پشمی (که گاهی رنگ و نخ آن‌را نیز خود تهیه می‌کنند)، بافتن حصیر، گلیم، جاجیم و فرش از جمله فعالیتهای بارز آن‌ها در این زمینه است [۳۱]. زنان روستایی در ایران علاوه بر موارد فوق، در بخش خدمات روستایی نیز از گذشته، نقشی فعال و چشم‌گیر داشته‌اند. تقسیم‌کار همیشه طوری انجام شده که بیش‌ترین وظایف خدماتی بر دوش زنان بوده است. ارزش کار زنان در روستاها نه تنها از کار خدماتی مردان کم‌تر نیست، بلکه در بسیاری از موارد بیش‌تر است. زیرا انجام کارهای زراعی و دامی، وابسته به آماده شدن شرایط زندگی به دست زنان روستایی است. به علاوه در اغلب روستاها هنوز امکانات و خدمات رفاهی چون برق، سوخت، دسترسی به آب لوله‌کشی سالم، نانوایی و نظایر آن وجود ندارد و همین کمبودها موجبات افزایش

وظایف و کارهای زنان را فراهم کرده است [۱۰۲]. بنابراین، مجموع فعالیت‌های خدماتی و تولیدی، ساعات کار روزانه زنان را گاهی به بیش از ۱۶ ساعت می‌رساند، یعنی به طور متوسط در شبانه‌روز دو برابر مردان کار می‌کنند، اما در عوض پاداش این بارگران و طاقت‌فرسا برای آنان، غذای کم‌تر، مراقبت بهداشتی کم‌تر، آموزش و سواد کم‌تر، اوقات فراغت کم‌تر، دست‌مزد کم‌تر و حقوق و حمایت‌های قانونی کم‌تر از مردان است. بار این تبعیض به قدری گران است که بر امید زندگی آن‌ها اثر گذاشته، به طوری که هم اکنون امید به زندگی زنان کم‌تر از مردان است [۹ و ۱۵].

تخمین بسیار مایوس‌کننده تعداد زنان فعال روستایی و برآورد بسیار کم میزان مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های اقتصادی، تأییدی بر عدم توجه کافی به زنان و ارزش افزوده آن‌هاست. زنان روستایی در تمام مراحل تولید محصولات کشاورزی و به طور کلی در تمامی امور، دوشادوش مردان به فعالیت می‌پردازند و اوقات اندک فراغتشان را نیز صرف تولید صنایع دستی مانند گلیم‌بافی، قالی‌بافی و فعالیت‌هایی از این دست می‌کنند [۸۰]. در پاره‌ای از پژوهش‌ها سهم زنان روستایی به عنوان نیروی کار کشاورزی در ایران در مجموع ۴۰ درصد برآورد شده است [۱۴] و ۷۵ درصد از تولیدات صنایع دستی کشور ما را در انحصار زنان می‌دانند [۹۹]. عده‌ای از پژوهش‌گران نیز معتقدند در مناطق روستایی، زنان در فعالیت‌های کشاورزی و صنایع دستی فعال‌تر از مردان هستند ولیکن برای کارشان اجرتی دریافت نمی‌کنند [۲۰].

بنابر نتایج فائو (FAO)، ۷۵ درصد از جمعیت فقیرترین کشورهای جهان که قریب به یک میلیارد نفر می‌باشد، در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و این در حالی است که ۷۰ درصد از فقیرترین مردم جهان را زنان تشکیل می‌دهند و در مجموع سه چهارم مرگ و میر ناشی از فقرهای غذایی متوجه زنان و دختران است و چهره فقر بیش از آن که روستایی باشد، زنانه است، زیرا زنان فقیر شهرنشین، همان مهاجران دیروز روستاها هستند [۶۱].

واقعیت‌های ملموس دیگر بسیاری از جوامع، حکایت از وجود تبعیضات و بی‌توجهی‌ها به برابری حقوق زن و مرد در آن‌ها دارد و تلاش‌های جهانی که متولیان توسعه در سه دهه‌ی اخیر داشته‌اند - از جمله اعلام سال جهانی زن در سال ۱۹۷۵ و در پی آن تعیین دهه‌ی زن از طرف سازمان ملل و نام‌گذاری روز پانزدهم اکتبر به عنوان روز جهانی زنان روستایی و هم‌چنین تشکیل کنفرانس‌ها و کمیته‌های گوناگون - همگی در راستای رفع این نابرابری‌ها و هم‌چنین کاهش اثرات منفی و لطماتی بوده است که برنامه‌های توسعه تا آن زمان برای زنان در پی داشته‌اند و برنامه‌ریزان توسعه متوجه شدند که اگر بخواهند به توسعه دست یابند و نتایج پایداری داشته باشند، یکی از وجوه آن توجه به منابع انسانی به ویژه زنان و بهره‌گیری کافی و متناسب از این منبع می‌باشد و استفاده از منابع انسانی را به عنوان عمومی‌ترین استراتژی توسعه در نظر گرفتند [۴ و ۸].

بدین ترتیب، اگر زنان در امور جامعه مشارکت داشته باشند، هم نیمی از جمعیت که غیر فعال محسوب می‌شوند، فعال می‌شوند و هم زنی که در امور جامعه حضور داشته است با دیدی دیگر به تربیت فرزندان - که خود آینده‌ساز نسل فردا می‌باشند - می‌پردازد. مسلماً زنی که اشتغال و مشارکت

در جامعه داشته باشد، نیاز به سواد خواهد داشت و در این ارتباط سطح دانش و آگاهی وی بالا رفته و در نتیجه نقش استعمار از بین خواهد رفت [۱۰۹].

با توجه به مطالب ذکر شده و اهمیتی که جایگاه زنان روستایی این مرز و بوم دارند، ایجاد زمینه‌های خودآگاهی، هدایت توانایی‌های اقتصادی و اجتماعی زنان و برنامه‌ریزی جهت جلب مشارکت آن‌ها در فعالیتهای گوناگون امری الزامی به نظر می‌رسد. اهمیت موضوع زنان در ایران، به ویژه در مناطق روستایی، از یک سو با محدودیت امکانات و منابع و از سوی دیگر با رشد سریع جمعیت و انبوه بیکاران در فرایند دستیابی به رشد و توسعه روستایی مواجه بوده و لازم است مسأله‌ی اشتغال زنان روستایی و سازمان‌دهی و جذب آن‌ها در تشکلهای و سازمان‌های اقتصادی و اجتماعی بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد [۸۰].

در این پژوهش برآنیم تا ابتدا نقش اجتماعی زنان روستایی شهرستان اصفهان را مورد سنجش قرارداداده و سپس به شناخت عوامل مؤثر بر این نقش‌ها پردازیم، با این امید که به برنامه‌ریزان و سیاست‌گزاران در جهت برنامه‌ریزی واقعی یاری برسانیم.

۱-۳ واژگان پژوهش

• نقش^۱: نقش عبارت است از انتظاراتی که اعضای یک جامعه بر اساس ارزش‌ها و هنجارها از دارنده‌ی یک پایگاه می‌توانند داشته باشند. به عبارت دیگر در یک مجموعه از رفتار، به انتظاراتی مبتنی بر یک مجموعه از هنجارها، نقش گفته می‌شود [۳۵]. به عبارت دیگر نقش دربرگیرنده طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها و رفتارهایی است که جامعه برای یک فرد یا تمامی افرادی که پایگاهی را احراز کرده‌اند، تعریف می‌کند [۲۲].

گی روشه^۲ نیز معتقد است نقش متشکل از هنجارهایی است که کنش افرادی که موقعیت یا کارکردی خاص در یک گروه یا جمع دارند از آن تبعیت می‌کنند [۳۷]. هم‌چنین ژان استونزل^۳ معتقد است نقش مجموعه رفتارهایی است که دیگران حتماً و قانوناً از فرد توقع دارند [۹۳].

• نقش زنان: مراد از نقش زنان، مجموعه فعالیت‌هایی است که اعضای جامعه از زنان انتظار دارند [۵۳].

• نقش اجتماعی^۴: نقش اجتماعی به معنای برآیند انتظارات اعضای جامعه از یکدیگر در چارچوب هنجارهای اجتماعی است [۵۳].

۱ - Role

۲ - Rocher, G

۳ - Stoetzel, J

۴ - Social Role